

Бернхард Шлинк

ДРУГИЯТ
И ОЩЕ РАЗКАЗИ

intense

София, 2010

ДРУГИЯТ

1

НЯКОЛКО МЕСЕЦА след като се пенсионира, жена му почина. Беше болна от рак и нито операция, нито друго лечение можеше да помогне, затова той я бе гледал у дома. Когато тя умря и вече не се налагаше да се грижи за храненето ѝ, за физическите ѝ нужди, за изтощението ѝ, разранено от залежаване тяло, трябваше да помисли за погребението, за сметки и застраховки и за онова, което бе завещала на децата. Трябваше да даде дрехите ѝ на химическо чистене, да изпере бельото, да почисти обувките и да опакова всичко. Най-добрата ѝ приятелка, собственичка на магазин за дрехи втора употреба взе кашоните; беше обещала на жена му, че изящните ѝ дрехи ще бъдат носени от красиви жени.

Въпреки че нещата, които се налагаше да върши, бяха необичайни за него, беше свикнал с това и когато си бе вкъщи и вече не до-

литаха звуци от нейната стая, все имаше чувството, че само ако изкачи стъпалата би могъл да влезне, да седне на леглото и да ѝ каже или попита нещо. Тогава осъзнаваше, че е мъртва и се сепваше. Това често му се случваше и когато говореше по телефона. Чувстваше се нормално, говореше за нормални неща и така облегнат до телефона, на стената между кухнята и дневната, изведнъж се сещаше, че нея вече я няма, не можеше да продължи разговора и затваряше.

Но ето че един ден всичко това свърши. Чувстваше се така, сякаш въжетата са срязани, излишният товар изхвърлен и вятърът го понася във въздуха. Не виждаше никого и не му липсваше никой. Дъщеря му, както и синът му го бяха поканили да им погостува и да прекара известно време със семействата им, и въпреки че ги обичаше заедно с внуците си, представата да заживее при тях му бе непоносима. Не искаше да живее по някакъв нормален начин, ако той не беше неговият.

Спеше лошо, събуждаше се рано, изпиваше един чай, сядаше за кратко на пианото, мислеше за един или друг шахматен ход, четеше и си дописваше бележки за статия по тема, която работеше професионално отдавна, но всъщност не го интересуваше истински. Късния следобед започваше да пие. Вземаше си чаша шампанско на пианото или пред шахматната дъска; за вечеря чаша готова супа или няколко филийки хляб, изпиваше шампанско-

то и отваряше бутилка червено вино, което също допиваше, занимавайки се с бележките си или с някоя книга. Правеше си разходки по улиците, в често заснежената гора и по течението на реката, чиито плитчини понякога замръзваха. Излизаше посред нощ, като се олюляваше и препъваше тук там, подпираше се на някоя стена или ограда, но после главата му се избистряше и походката ставаше уверена. С удоволствие би отишъл на море, за да се разхожда с часове по плажа. Но не се решаваше да остави къщата, тази обвивка на живота му.

2

ЖЕНА МУ НЕ БЕШЕ особено суетна. Никога не му бе правило впечатление да е особено суетна. Красива да, намираща я красива, и ѝ показваше, че това го радва. А тя пък му показваше, че се радва на чувствата му – просто с поглед, жест или усмивка. Тези нейни жестове, погледи и усмивки, както и начина по който се наблюдаваше в огледалото бяха прелестни. Не и суетни. И все пак си бе умряла от суетност. Когато лекарят открил бучка в дясната ѝ гърда и препоръчал операция, тя никога вече не се бе върнала при него от страх при мисълта да ѝ отстранят гърдата. При това никога не се бе гордяла с повдигнатия си налят и стегнат бюст, и не се беше оплаквала,

дори когато в последните месеци преди смъртта отслабна много, а гърдите ѝ заприличаха на увиснали празни джобове на панталон, които човек изкарва навън, за да покаже, че вече нищо не притежава. Винаги му бе правило впечатление нейното съвсем естествено отношение към тялото си, както за добро, така и за лошо. Малко след смъртта ѝ случайно разбра от лекаря за отказаната операция и се запита, що за естествено отношение е било това, дали не е било глезотия и накрая просто примирение. Обвиняваше се, че не е забелязал навреме, когато се е налагало операция, че тя не беше говорила с него, не му беше споделила страха и крайното си решение. На времето – не си спомняше съвсем кога точно трябва да е разбрала за бучката и за налагащата се операция. Събираше спомените си парче по парче, но не стигна до нищо особено. По онова време си бяха толкова близки както и до тогава, служебните му задължения не бяха кой знае колко тежки, нито се налагаха много командировки, а и тя си гледаше работата както винаги. Беше цигуларка в градския оркестър, втора цигулка, първи пулт, а в свободното време даваше уроци. Спомни си, че тогава след онези години, в които само си бяха говорили за това, отново свириха заедно сонатата „La fiola“ на Корели.

В това разравяне на спомените чувството му за вина малко отстъпи място на съмненията в искреността помежду им. Нима се бе

залъгвал? Да не би доверието помежду им да е липсвало? Но къде би била причината? Нима нямаха задоволителен живот? Нали се бяха любили чак до тежкото ѝ заболяване, и си споделяха чак до смъртта ѝ?

Но и съмненията се разсеяха. Често го налягаше чувството на празнота, при което и сам не знаеше какво точно му липсва. Въпреки да бе немислимо, все пак си зададе въпроса дали наистина му липсва жена му, или просто топло тяло в леглото и някой с когото да си каже нещо, някой, който търпеливо да го изслуша и към чиито думи той да прояви интерес. Питаше се също, дали копнежът, който от време на време изпитваше към работата си е наистина към нея или по-скоро към някакъв социален контекст или към роля, която успешно би играл. Знаеше си, че е мудар, мудар във възприемането и асимилирането, както и в отдаването и отдръпването. Понякога чувстваше, че сякаш пада от високо, пропада още и още, но бързо ще стигне дъното и пак ще започне да се издига, без големи амбиции, но да се издига.

3

ВЕДНЪЖ СЕ ПОЛУЧИ писмо за жена му, не познаваше подателя. Често идваха писма за нея, или печатни материали, сметки за абонаменти, за членски внос, писмо от някоя при-

ятелка, която бе пропуснал да уведоми и чак сега се сещаше, некролог на някогашен колега или покана за някоя изложба.

Писмото беше кратко, написано четливо с мастило.

Скъпа Лиза,

Мислиш, те не трябваше да те затруднявам тогава така, знам това. Но и до днес не съм съгласен с теб. Въпреки това сега се тувствам виновен, което тогава не осъзнавах. Ти обате също си виновна. Колко безмилостно се отнесохме към любовта си. Вместо да я оставим да израсте и разцъфти, просто я погубихме, ти с тази нерешителност, аз с моето твърдоглавие.

Неизживеният живот и недолюбената любов също са грях. Но нали знаеш, те грехът, който сме извършили заедно, ще ни свързва завинаги.

Видях те преди няколко години. Бях на гастрола на оркестъра ви в града ни. Остаряла си. Забелязах бръзките и умората в тялото ти, спомних си и за гласа ти, който при опасност и страх изтъняваше. Но все едно, ако можех веднага бих се катил с теб в колата или на влака, за да замине на някъде и с дни и нощи да не ставате от леглото. Сигурно не мислиш като мен, но пред кого да го изрека, ако не пред теб!

Ролф

Печатът на писмото беше от голям град в южна Германия. Когато го прочете, потърси карта на града и намери улицата близо до някакъв парк. Представи си автора, седнал на бюро и загледан в парка. Самият той сега се бе загледал в короните на дърветата пред къщата му. Бяха още голи.

Не си спомняше гласът на жена му да е изтънявал. Никога не беше прекарвал дни и ноци в леглото с нея. Никога не беше скачал в колата или влака с нея, за да отпътуват някъде. В началото беше просто учуден, после се почувства измамен и ограбен; жена му го бе измамилa за нещо, което му принадлежеше, или му се полагаше, а някакъв мъж му го бе откраднал. Завладя го ревност. Не ревнуваше просто за това, че жена му е имала нещо общо с другия, а той не е подозирал нищо. Откъде да знае, че тя не е била с него една личност, а с другия друга. А може би с другия е била, каквато беше с него? Когато беше на концерт с Лиза и ръцете им инстинктивно се намираха, защото изпълнението им харесваше еднакво, когато я наблюдаваше сутрин как се гримира, а тя го поглеждаше усмихната, и отново се съсредоточаваше в отражението си, когато сутрин се събуждаше, протягаше и притискаше тялото си в неговото, когато ѝ споделяше за проблем в работата си, а тя уж слушаше малко разсеяно, но часове или дни по-късно го изумяваше с някоя забележка, което издаваше нейното внимание

и съпричастие – в такива моменти той откриваше доверието помежду им. Една такава интимност беше за него съвсем естествена. Но вече нищо не изглеждаше така естествено. Защо да не е била също така интимна и с другия? Защо да не е държала и неговата ръка на някой концерт, да не го е стрелвала усмихнато от огледалото, като се е гримирала, да не се е сгушвала и притискала до него в леглото му?

4

ПРОЛЕТТА ДОЙДЕ и той започна да се буди от чуруликането на птиците. Всяка сутрин беше като предишната. Събуждаше се, щастлив да чуе птичките, да види лъчите на слънцето в стаята си и в този миг всичко наоколо изглеждаше по реда си. Но веднага след това си спомняше всичко: смъртта на жена си, писмото на другия, аферата на двамата и съмнението, че в тази афера тя е била съвсем друга жена, а не познатата му, но въпреки това съвсем истинска. Афера – така започна да нарича онова, което писмото разкриваше, а относно това дали има основание за двойна ревност, беше убеден, че е тъкмо така. Понякога се питаше кое е по-лошо: човекът, когото обичаш да бъде различен с някой друг, или да бъде същият както с теб. Или и двете са еднакво лоши. Защото ти е откраднато не само това, което е твое, а и онова, което би трябвало да ти принадлежи.

Беше също като при болест. И болният се събужда, но му трябва време да осъзнае, че е болен. И също като болест преминават и мъката и ревността. Знаеше го и затова изчакваше да му стане по-добре.

С идването на пролетта разходките му станаха по-дълги. Поставяше си цели. Не вървеше без посока, а ту минаваше през полята към шлюза в равнината, ту пресичаше горите, стигайки замъка над реката, или пък вървеше по пътя сред цъфналите овошки в подножието на планината, та чак до съседно градче, откъдето хващаше влака за вкъщи. Все по-често се случваше късно следобед да вземе неизменната бутилка шампанско от хладилника и отново да я върне цяла. Все по-често се улавяше с мисли, които не бяха свързани нито с жена му, смъртта ѝ или с другия и аферата им.

Една събота отиде до града. През последния месец все нямаше причина да отиде. Там, където живееше, имаше фурна и бакалия и това му бе достатъчно. Колкото повече приближаваше центъра, движението и блъсканицата от хора ставаха все по-големи, магазините бяха един след друг, въздухът се изпълваше с гласовете на хора, шума на превозните средства, песни на улични музиканти, и виковете на амбулантни търговци, това го изплаши. Почувства се застрашен от хората, от тяхната устременост и шумотевица. Влезе в една книжарница, но и тук беше пълно, хората се трупаха по щандовете, по масите и на касата. За

малко застана на вратата и докато се чудеше дали да влезе или да си тръгне, препречваше пътя на останалите, които го блъскаха и после ядосано се извиняваха. Искаше да се прибере, но нямаше сили да прекрачи по улицата, да върви пеш, да хване трамвай или такси. Бе смятал себе си за по-твърд. И също като някой скоро преболедувал, надценил силите си и предизвикал отново появата на болестта, така и той трябваше отново да започне да оздравява.

Когато най-после се добра до трамвая, една млада жена се изправи и му отстъпи мястото си.

– Да не ви е зле. Забелязах ви в книжарницата и се изплаших.

Не си я спомняше от книжарницата. Благодарил я и седна. Страхът не го напускаше. Трябваше отново да започне да оздравява – означаваше ли това, че сега се е докоснал до дъното? Надяваше се да е така, но го бе налегнало чувството, че потъва още. Прибра се и си легна посред бял ден. Заспа и след няколко часа се събуди. Все още беше светло, но страхът си бе отишъл.

Премести се на бюрото, взе лист хартия и написа без дата или обръщение.

Пистото Ви се полузи. Но така и не стигна до тази, до която е написано. Луиза, онази която сте познавали и обитали, е мъртва.

Б.

Жена му и приятелите дълго го наричаха ББ, докато един ден остана само Б. С Б вместо Бенер бе подписвал бележките и заповедите в службата си. С Б беше свикнал да се подписва и вкъщи, дори и бележниците на децата, които като малки не му бяха викали *папа*. Харесваше му едно Б да изпълнява толкова много роли.

Запечатана писмото, адресира го, залепи му марка и го пусна в пощенска кутия през няколко улици от неговата.

5

ТРИ ДНИ ПО-КЪСНО получи отговор.

Мургавелке! Не искаш везе да си онази Лиза, която съм обикал? Искаш да кажеш, че тя е мъртва за мен? Много добре разбирам колко много искаш да погребеш миналото, за да не носи болка днес. Но него може да го има в настоящето само ако още е живо. За теб нашето общо минало е още живо, както е и за мен – толкова е хубаво само! И толкова е хубаво, че макар тогава да не отговаряше на писмата ми, сега си решила да го направиш. И да знаеш, че си моята Мургавелка, макар да се скриваш зад тези инициали.

Писмото ти ме направи щастлив.

Ролф

Мургавелка? Да, тя наистина имаше тъмни очи и къдри, кожата на ръцете и краката, осеяна с лунички, така загаряше през лятото, че мъхът по нея заблестяваше. „Мургавата ми красавица“ изричаше възхитено понякога и самият той. Но „Мургавелке“ беше нещо съвсем различно. Беше доста повелително, собственически. Мургавелка – също като кобила, която галиш по ноздрите и потупваш по хълбока, преди да се яхнеш на нея и я пришпориш.

Отиде до бюрото на жена си, мебел в стил „Бидермайер“. Знаеше, че има тайник. Не бе посмял да го потърси, когато го подреждаше след смъртта ѝ. Но сега изпразни и изкара всички чекмеджета и видя стената, зад която може би беше тайникът. Намери и ръчка, която задвижваше един цилиндър и после се показваше вратичка. Беше заключена и той я разби.

Вързопче писма прихванати с червена панделка – от клеймото разбра, че това беше кореспонденцията на жена му с първия ѝ приятел от младини, за когото му беше разказвала. Поезия или албум с кожена каишка и ключалка. Разпозна почерка на родителите ѝ върху друга купчинка писма, вързани със зелена панделка. Разпозна и почерка на другия. Четири негови писма бяха прихванати с голям кламер. Взе ги и седна до прозореца, в кресло с облегалки пред малка масичка, също в стил „Бидермайер“, които още навремето преди сватбата заедно с Лиза бяха избрали. Седна и зачете.

Лиза,

Всичко стана по-различно, отколкото ти си го представяше в началото, по-сложно.

Знам, те понякога те дострашава и ти се ще да избягаиш. Но нямаш право да го направиш. А и не бива. Аз съм при теб, дори когато не съм.

Нима се съмняваш, че те обигам, понеже никак не те улеснявам? Това не зависи от мен. Да, аз също най-много бих искал всичко да е по-лесно, да живеем един с друг и един за друг, нищо повете. Но светът не е устроен така. И въпреки всичко е прекрасен – позволи ни да се срещнем и обикнем.

Не мога да те пусна, Лиза.

Ролф

Не, Лиза, не запотвай пак. Вече говорихме за това преди една и преди половин година, и ти знаеш, че не мога да те пусна. Не мога без теб. Ти също не можеш без мен. Без любовта ми, без насладата, с която те дарявам. Ако ме напуснеш и пропадна безнадеждно в бездънна пропаст, ще те повлека със себе си. Не позволявай това да се случи. Остани моя, както аз оставам твой.

Твой Ролф

Ти така и не дойде. Отаквах те тас след тас, а ти не дойде. Отначало си помислих, че може би ще закъснееш, после се притесних, след което се обадох по телефона и разбрах

от прислужницата ти, те не можеш да се обадиш. От прислужницата ти! Ти не само не дойде. Накарала си прислужницата ти да те скрие.

Прости ми, те съм така гневен. Нямам право да ти се сърдя. Беше ти твърде много и не можеше да продължава по този начин, нещо трябваше да се промени и ти просто ми го показва, като не дойде. Само така мога да си го обясня.

Разбрах, Лиза. Да забравим всичко за известно време, всичко, което ни обременява. Другата седмица си с оркестъра на Кил – остави си ден или два и за нас. С нетърпение такам да те тую скоро.

Ролф

Ех, тази гистатка. Всеки ден ли идва? Всеки път като се обаждам, все тя вдига телефона. Или мъжът ти – скоро ще запозне да се туди на обажданията ми везер, които винаги прекъсват, ако се обади той. Ах, Лиза. В осуетените ми опити да се обадя има нещо гротескно, нещо комизно. Нека да прекратим гротеската и да се спеем заедно на комизното, да се спеем заедно в леглото, да се галим и спеем, и галим и спеем и...

Следващата седмица съм тук. Ще те такам не само на нашия ден и в нашето време, ще те такам всеки ден, нощ и тас.

Ролф

Върху никое от четирите писма нямаше дата. Пощенският печат показваше, че първото писмо е дошло преди дванайсет години, следващото преди единайсет и другите през няколко дни.

Какво ли се е случило след последното писмо? Беше ли отстъпила Лиза? Дали другият се бе отказал. Да се откаже просто така, без повече писма?

6

ДОБРЕ СИ СПОМНЯШЕ времето, когато бяха писани писмата. Преди единайсет години бяха изборите и въпреки че мнозинството в бундестага и правителствената коалиция се бяха запазили, министърът им се смени. Новият замени него, безпартийния, с някакъв чиновник от партията си и го пратиха да се пенсионира. Наистина след една година му беше предложено да се върне на интересна работа в една държавна фондация. Но властта, която имаше няколко години в министерството, вече я нямаше.

Да, напрежението през тези последни години в министерството беше голямо, често пътуваше в командировки, трябваше да обработва документи и в почивните дни, когато не беше на работа, а в къщи. И въпреки това смяташе, че в семейството и брака му всичко е наред, мислеше, че достатъчно ос-

нования за това са беглите контакти с жена му и децата. Дали беше така в действителност? Струваше му се, че не само се е залъгвал, а и че е знаел, че са залъгва. Спомняше си случаи, в които Лиза беше разсеяна и раздразнителна. „*Какво има*“, питаше я той. „*Нищо*“, отвърщаше тя. „*Не, наистина има нещо*“. „*Всичко е наред, просто съм уморена*“, или „*Дойде ти цикълът*“, или „*Мисля си за оркестъра*“ или „*за един ученик*“. И той не разпитваше повече.

И после, скоро след последното писмо, когато вече беше напуснал министерството? Засрамен отбеляза, че от годината на временно-то му пенсиониране имаше още по-малко спомени за семейството и брака си. Смяташе, че са се отнесли несправедливо към него, беше обиден, ближеше рани и очакваше, някой – светът, държавата, министърът, приятелите, съпругата, децата – да поправят несправедливостта. До толкова се бе увлякъл в онова, което получаваше или не получаваше от другите, че изобщо не виждаше в какво състояние са те самите. Спомни си колко раздразнено реагираше на виковете на децата и приятелите им. Радостната глъчка за него бе просто проява на неуважение към нуждата му от тишина.

Не се сети за нищо, което да му подсказе дали връзката на Лиза с другия е продължила и след последното писмо. В онази трудна година Лиза понякога се опитваше да му помогне, но той веднага я отблъскваше, макар не

грубо, а обичливо – също като дете. Това го помнеше, но други неща между тях – не. Не можеше да си представи, че покрай оркестъра тя е прекарвала толкова време навън, без той, който не излизаше от къщи, да го забележи. Но какво ли изобщо бе забелязвал през онази година.

И написа:

Сегашните ти писма са също като тогавашните – досаждат ми. Ти също ми досаждаш. Ако нещо не се промени, искам да кажа, ако ти не промениш нещо, няма да те чуеш повете. Не прави винаги една и съща грешка.

Б.

Не му беше добре, но реши, че това не е важно. Нямаше да се чувства добре и ако не беше написал писмото. Или ако беше написал някое друго. Лиза се бе отскубнала от другия и като е станало така, той трябва да се примири. Нищо, че не е било за дълго. И нищо, че не се е задълбочило кой знае колко.

7

*Лиза, тургавелке моя,
бъди тестна. Бях в отчайващо положение. Животът ми бе опропастен, колкото и да ми помагаше и упорито да се борех, а после ти ме изхвърли от живота си, както човек изхвърля*

на улицата някое псе и затваря всички прозорци и врати. Не знаех какво да сторя. Не исках да те притискам. Исках само да те докосна, да те видя, да поговоря с теб. Вече не си спомням какво точно съм ти писал тогава. Но не мога да си представя, те в това, с което казваш съм ти досаждал, не си открила моето отчаяние, те ще те загубя или те вече съм го направил. Нима най-накрая, след като те открих по телефона и се срещнахме на ъгъла под дъжда, за да ми кажеш, те между нас всъщност е приключено завинаги, и те не искаш нито да те виждаш, нито да те туваши, нима не те оставих на мира?

Но може би нямаш съвсем предвид края. Може би имаш предвид началото? Когато ти побягна, а аз те настигнах и притиснах в зида до църквата? Да, ако не бях опрял длани на зида и не бях те затиснал с двете си ръце, нямаше да мога да ти кажа онова, което исках да туеши. Но не те докосвах, докато ти не положи ръцете си на врата ми. Точно както и в първата ни нощ обвиняваше ръцете си около мен, нима не помниш? Беше студено, толкова студено, те не искаше да се покажеш изпод завивката, аз се надигнах и пресегнах над теб, за да угася лампата ти, а ти протегна скритите си отдолу ръце и ме притегли към себе си.

После все те питаше дали не съм нагласил всичко за тази среща и не съм си поиграл с теб. Както тогава, така и сега не бих могъл да кажа, те срещата ни е била слугайна. Тя беше дар от небето.

Пазиш ли още снимките? От първите само при теб има копия. Снима ни твой колега и сега го виждам пред себе си: ресторанта в Милано, музикантите на голямата маса, а до теб съм аз, понеже обоистът ви ме бе поканил да се претестя от самотната си масишка на вашата. Другите са от езерото Кото – негативите са при мен. Едната ни я направи момчето от щанда с плодовете, а ние гледахме объркани, влюбени, щастливи и решени на всичко. На друга се вижда големият стар бял хотел от нашата първа нощ: планинските върхове са още заснежени, а ти си облеганата на колата, която бяхме наели и си увила шап на главата си, също като Катерина Валенте през петдесетте. На следващата си снимала мен, без да забележа; вете съм с палто, тогтно преди тръгване, излязъл съм на балкона и гледам към езерото, по което няма нито една лодка или кораб заради студа. И снимката, на която си ти, огряна от утринна светлина, за която ми подари сребърната рамка.

Ако ти наистина мислиш, те съм ти до-саждал – в началото, в края, когато и да е, много съжалявам. Мислех, те заедно сме се измъждали под тежестта на положението, те и двамата не сме имали свободата, която тъй много бихме желали. Бяхме пленници по разлитен натин, и вероятно ти си изживявала вътрешния си конфликт по-тежко от мен. Но и на мен не ми бе никак лесно, а най-теж-

кото беше, те непрекъснато бях принуден да те моля за помощ.

Не се осмелявам да те помоля за среща. Но, знай, те много я желая.

Ролф

Не бе обърнал внимание на албума в тайника. Сега го извади, срязва кожената връв и го запрелиства. И тук започваше със снимки на кръглата маса в миланския ресторант: заслепени от светкавицата изражения, превъзбудени от алкохола жестове, изпразнени блюда и чинии, празни и пълни гарафи, бутилки и чаши. Разпозна някой и друг колега на Лиза. Тя седеше до мъж, когото никога не беше виждал. На всяка снимка той се усмихваше широко или на съседа си или на Лиза или право срещу обектива, вдигнал чаша в лявата си ръка, а дясната преметнал през раменете на Лиза. Следваха снимките от езерото Комо: Лиза и другият до сергия с плодове, Лиза в кола пред хотел от началото на века, Лиза облегната на палма пред езерото, Лиза в кафене с чаша еспресо и вода пред себе си, Лиза с черна котка в ръце. Намери и снимката на другия, застанал на балкона над езерото. Намери и Лиза в леглото. Беше се излегнала настрани, захванала с краката и ръцете си завивката и извърнала сънено и доволно лице към фотоапарата.

Имаше и други снимки. На някои разпозна къщи, улици, площади, замък или църква

в града, където живееше. Някои вероятно бяха правени в града на другия. Нито една не подсказваше за друго пътешествие. Последната показваше как другият се разхожда по някаква ливада по бански и кърпа. Едър, строен, с изправена стойка и твърда походка, с гъста коса и приятна усмивка – изглеждаше добре.

8

ИЗПИТАТЕЛНО СЕ ВЗРЯ в огледалото. Белите косми по гърдите, старческите петна и брадавици по цялото тяло, тлъстините по ханша, слабите ръце и крака. Оредялата коса, дълбоките бръчки по челото, между веждите и от ноздрите до ъглите на устата, тънките устни и увиснала двойна брадичка. Не чувстваше към това лице болка или тъга, или гняв, а само неприязън.

Тази неприязън се впиваше в него и разкъсваше на парченца отминалия му живот. Каквото и да бе крепило брака му – любов, доверие, навици, мъдростта и загрижеността на Лиза, тялото ѝ, ролята ѝ като майка на децата им – именно то бе крепило и живота му извън брака. Беше го крепило дори при моментните му фантазии за други жени и друг живот.

Загърна се с халата и звънна на дъщеря си. Може ли следващия ден да я посети. Не за дълго, а за няколко дена. Не, не бил самотен. Просто искал да поговорят. Каза му, че може

да дойде. Усети колебливост в гласа ѝ. Преди да тръгне на следващата сутрин написа отговор. Все още не можеше да се обърне по име към другия, затова направо започна:

Какви ги разправяш! Да, попадахме в различни ситуации, но какво общо има между тях? И защо да ти е било трудно да ме молиш за помощ? Да ти я дам, не беше ли потрудно?

Доукрасяваше нещата, така правеше тогава, така правиш и сега. Да, още пазя снимките. Разглеждам ги, но не бъдат щастливи спомени у мен. Лъжата беше прекалено много. Искаш да те видиш – не сме готови още за това и не знам дали някога изобщо ще бъдем.

Б.

Не беше ползвал колата с месеци. Трябваше да дойде някой от сервиз, за да му помогне да запали. Беше отвикнал да шофира, но не беше неприятно. Пусна радиото, отвори люка и остави пролетният въздух да нахлуе.

Последно по този път бяха минавали с жена му. Болестта ѝ вече беше доста напреднала и тя бе много отслабнала; той я завиваше с одеяло и я пренасяше на ръце през стъпалата и улицата до колата. Обичаше да го прави: да я завие, повдигне и да я носи. Преди да потеглят поиска да сеизмие, среше и да се освежи с малко тоалетна вода, грим вече не носеше. Носеше я, а тя ухаеше, въздишаше и се усмихваше.

Този спомен беше непокътнат. Забеляза, че нито един спомен от последните години, години на болести и смърт, не бяха помрачени от скорошните му открития. Сякаш тази Лиза, която бе ухажвал, създал семейство и прекарал живота си и тази, която бе угаснала пред очите му, бяха съвсем различни. Сякаш болестта и смъртта бяха заличили всичко, за което можеше да ревнува.

Пътят водеше през малки селища, поля и гори, през един боядисан в бяло и покрит с червени керемиди порядък, през една също толкова подредена природа, която беше в светлозелено, а из градините с пъстри цветя. През селищата улиците бяха пусти; децата бяха на училище, а възрастните на работа. От време на време срещаше друга кола, трактор, камион. Харесваше хълмистата земя между планините и равнините. Тя бе част от неговата и на Лиза младост, която се бе запазила и след като кариерата му ги отведе в министерството и столицата. Не продадоха къщата, а децата продължиха да ходят в същите училища, само той пътуваше постоянно до града и обратно, понякога за един или два дни, понякога за седмица. Децата също бяха привързани към това място, и когато пораснаха, заживяха недалеч от него. Пътуваше около час до дъщеря си, два часа до сина, а по магистралата можеше и за половината време. Но сега не бързаше за никъде.

Опита да се подготви за разговора, който искаше да проведе с дъщеря си. Какво ли да ѝ разкажеше за Лиза, себе си и за другия? Как да я попита дали Лиза ѝ е разказвала за него и за другия? Струваше му се, че тя и Лиза бяха доста близки. Но не беше съвсем сигурен; спомените му за тях двете ръка за ръка, за това, как дъщеря му се прибираше в къщи и викаше „Мамо“, за почивките им, когато Лиза прекарваше часове на телефона, защото дъщеря им имала да ѝ казва нещо, бяха още от времето, когато дъщеря им беше тийнейджър.

9

– **ЗА КАКВО ИСКАШ** да говорим? – попита го дъщеря му, докато застилаше дивана в хола за нощувка. Бе поискал да ѝ помогне, тя откажа и той стоеше просто с ръце в джобовете. Въпросът ѝ беше недружелюбен.

– Нека утре поговорим.

Тя опъна завивката върху леглото и се изправи.

– След смъртта на мама неведнъж сме те канили да ни погостуваш, мислех си, че и за теб и за мен ще бъде добре да сме малко по-близки, защото и двамата... Защото ти загуби жена си, а аз майка си, а и Георг и децата също биха се радвали. Ти обаче нито веднъж не прие поканата и това ме натъжи. А сега идваш и искаш да говорим. Точно както и преди, с

месеци не ни обръщаше внимание, а през някоя неделя изведнъж ти се прищяваше да се разхождаш и да си говориш с нас. Ние обаче бяхме изненадани и това те ядосваше – ако и сега ще е така, нека по-добре да престанем.

– Наистина ли е било така?

– Да.

Той сведе поглед.

– Много съжалявам. Когато имах много работа, губех контакт с вас. После ме мъчеше гузната ми съвест, но не знаех какво точно да ви питам. Бях по-скоро отчаян, отколкото ядосан.

– Отчаян? – попита тя иронично.

Той кимна.

– Да, наистина бях отчаян. – Искаше да обясни на дъщеря си какъв е бил животът му тогава, че е забелязал, че губи доверието на децата си, и страдаше заради това. Но по изражението ѝ личеше, че не е съгласна с това, което той се опитва да каже. Беше станала строга и крайна. И макар да разпознаваше в нея откритото, весело и доверчиво момиченце, не знаеше как да я предразположи и заговори. Не можеше и да попита как веселото момиченце се е превърнало в такава строга жена. Успя само да зададе въпроса, който бе донесъл, макар да очакваше отговорът да е хладен.

– Майка ти говорила ли е с теб за брака ни?

– „Майка ти“ – не можеш ли да кажеш просто „Лиза“, както би казал всеки друг? Постоянно подчертаваш, че ми е майка, като че ли... като че ли...

– Тя... Лиза ли ти е казвала, че не обича да я наричам така?

– Не, никога не е казвала, че не обича нещо, което ти правиш.

– Спомняш ли си за времето преди единайсет години? Ти тъкмо си взе матурата и през лятото...

– Не се налага да ми казваш какво съм правила тогава, много добре знам! През лятото двете с мама отидохме във Венеция да отпразнуваме матурата. Защо?

– Когато пътувахте, тогава тя говорила ли ти е за мен? Или за брака ни? Или може би за друг мъж?

– Не, не е. Трябва да се засрамиш, че задаваш подобни въпроси. Би трябвало да се засрамиш. – Излезе бързо в коридора и се върна с две хавлии. – Ето. Можеш да влизаш в банята. Сутринта закусваме в седем и половина. Ще те събудя в седем. Лека нощ.

Поиска да я прегърне, но когато пристъпи към нея, тя махна с ръка и бързо излезе. Махна с ръка или просто го отблъсна?

Не отиде до банята. Пътят по коридора до банята му струваше повече смелост, отколкото имаше. Ами ако се объркаше и внезапно се озовеше в стаята на дъщеря си и мъжа ѝ? Или пък в детската стая? Или на стълбите, пред входната врата? Щеше да се наложи да звъни, да изтърпи забележки и да се извинява. Отпадна и намерението да посещава сина си. Нямахше смисъл и да ходи при най-добрата приятелка на Лиза да я разпитва за Ролф.

ЗАМИНА НА СУТРИНТА, когато къщата беше празна, дъщеря му и мъжът ѝ бяха на работа, а децата на училище. Сбогува се, като остави бележка и поздрави.

Пътуването трая четири часа. Не познаваше града, но намери улицата, къщата до парка и съвсем наблизко стая в един хотел. Закачи дрехите си в гардероба и излезе да се разходи. Уличката, на която беше хотелът, пресичаше голям булевард с широки тротоари и завършваше с малък площад. От пейката на площада се виждаше къщата на другия. Къщата представляваше вила в стил сецесион, разделена на отделни апартаменти, чиято задна стена, както и съседните ѝ къщи, граничеше с една рекичка и парка.

Когато излизаше да се разходи през следващите дни, заварваше пейката винаги празна. Топлото време подканваше към сядане, но на по-отдалечените към парка пейки беше по-приятно. Оставаше докато си прочете вестника, нито за дълго, нито за кратко, след което минаваше покрай къщата на другия и над рекичката отиваше в парка. Същият ритуал се повтаряше всеки ден, но все малко по-късно. Започна да крои планове. Мислеше как да проучи навиците и склонностите на другия, как да спечели доверието му, как да открие слабото му място. А после – не знаеше какво щеше да последва и какво щеше да на-

прави. Някак си щеше да успее да заличи другия от живота си и този на Лиза.

Във вторник на следващата седмица отиде на пейката към дванайсет часа, когато другият излизаше. Носеше костюм с жилетка, вратовръзка и с подходящ цвят кърпичка в джобчето на сакото. Конте! Беше по-тежък, отколкото на снимките, имаше внушителна фигура и уверена походка. Когато стигна до площада, свърна по малката уличка и на кръстовището тръгна по булеварда. След няколкостотин метра седна на терасата на едно кафе. Сервитьорът донесе без да чака поръчката, кафе с два кроасана и шах. Другият извади някаква книга от вътрешния си джоб, нареди фигурите и разигра една партия. Когато на следващия ден другият пристигна, го завари да разиграва партия между Керес и Еве.

– Индийска защита? – попита другият, както бе застанал прав и се бе загледал.

– Да. – И с един бял топ обра една черна пешка.

– Черните ще трябва да пожертват дама.

– И Керес е смятал така. – Взе белия топ с черната дама, а нея с бялата. После стана. – Позволете да ви се представя, казвам се Рийман.

– Файл. – Стиснаха си ръцете.

– Бихте ли седнали при мен?

Пиха заедно кафе, ядоха кроасани и довършиха партията. После изиграха една партия помежду си.

– О, Господи, станало е три часа, а трябва да тръгвам. – Другият трескаво се сбогува. – Ще се видим ли утре?

– С удоволствие. Смятам да остана известно време в града ви.

Уговориха се за среща на другия ден, както и на следващия и на по-следващия, а за по-нататък вече нямаше нужда от уговорка. Срещаха се в единайсет и половина за късна закуска и изиграваха една партия. После разговаряха. Понякога се разхождаха из парка.

– Не, никога не съм се женил. Не съм създаден за брак. Създаден съм за жените, както и те за мен. Но брак – понякога се е налагало да бягам, ако е ставало напечено, но поне съм бил достатъчно бърз. – Засмя се той.

– И никога не сте срещали жената, при която да поискате да останете завинаги?

– Разбира се, имало е жени, които на драго сърце са искали да останат при мен. Но винаги ми е писвало. Нали ви е позната фразата на Сеп Хербергер: След края следва начало.

Или пък разговаряха за професиите си.

– Знаете ли, за мен, човекът с дълъг задграничен опит, който днес е бил в Ню Йорк, а утре в Хонконг, професията беше нещо по-различно, отколкото за човек, който всеки ден ходи в един и същ офис и върши една и съща работа.

– А какво точно сте работил?

– Да кажем „аварийна дейност“. Оправях това, което други бяха объркали. Ако бунтовници са отвлекли жената на германския посланик или дъщерята на представителя на „Ма-

несман“, крадец предлага на националната галерия картина, която е откраднал от някъде, сегашните социалисти скриват имуществото на бившите комунисти при мафията – нали разбирате, какво имам предвид?

– Преговаряли сте с бунтовниците, крадеца или с мафията?

– Нали все някой трябва да го направи? – той поглеждаше скромно, но и важничеше.

Или разговаряха за увлеченията си.

– Дълго време не можех да си представя живота без играта на поло. Играете ли голф? Не? Е, полото в сравнение с голфа е като езда с бягането.

– Наистина ли?

– Също и не яздите? Как ли тогава да ви го обясня? Това е най-бързата, твърдата и рицарска игра. За съжаление след последното си падане трябваше да я преустановя.

Или си говореха за кучетата.

– Така значи, дълго време сте имали куче? Каква порода?

– Мелез. Имаше малко от овчарка, малко от ротвайлер и малко от още нещо. Получихме го като подарък, беше на годинка или две, измъчено, препатило, депресирано създание. Такова си и остана. Обаче бе много щастливо и бе готово да умре за семейството. Стига да не се скриеше под креслото от страх.

– Значи несретник. Ето това е нещо, което не понасям – несретниците. Аз пък дълго време имах един доберман, що награди спечели, награда след награда. Превъзходно животно.

„САМОХВАЛКО – мислеше си той, – освен че е самохвалко, е и конте. Какво ли бе видяла Лиза в него?“

Обади се на чистачката си и я помоли да му препрати пощата в хотела.

Не, мургавелке моя, не беше так толкова лошо, те ми помагаше. Мислихте си, те всичко ще завърши успешно. Освен това ти харесваше да знаеш, те имам нужда от теб. За мен обате не беше приятно, те не можех да се справям сам.

Но си извадих поука. Междувременно животът ми изглежда по-инаге. И не е вярно те доукрасявам нещата. Просто виждам в тях и красивото, което другите не могат. И на теб показах красота, която ти не бе видяла, и с това те направих щастлива. Остави ме отново да ти отворя огите и пак да те направя щастлива.

Ролф

От страх да не се издаде, не беше казал на другия от кой град идва. Тази предпазливост не само че беше излишна, а му отнемаше и възможността да хвърля други въдици, които другият да налага и с които да го улови. Затова спомена името на града си, като каза, че малко е живял там.

– Там имах малко жилище. Знаете ли къщите, които са покрай реката, между новия и

другия, още по-новия мост, не му знам името? Ето там беше.

– В същия квартал беше и нашата къща, само че зад училището. – И назова улицата, своята улица.

Другият сбърчи чело.

– Помните ли съседите си?

– Някои от тях, да.

– А спомняте ли си жената, която живееше на номер 38?

– Тъмнокоса, с тъмни очи, цигуларка, имаше две деца и съпруг държавен служител? Нея ли имате предвид? Познавахте ли я?

Другият кимна.

– Боже, каква случайност. Да, познавахме се. Имахме... – Той се загледа в ръцете си. – Тя е много фина жена.

Жена ми била много фина жена? И въпреки другият да го каза с респект, то все пак прозвуча снизходително и арогантно. Това го подразни.

Ядосваше го също и когато загубеше на шах. Рядко се случваше; другият играеше припряно, погледът му шареше наоколо, по някоя жена или куче на съседната маса, много приказваше, хвалеше ходовете си и ги връщаше обидено, когато сгрешеше, а като загубеше, обясняваше подробно защо е трябвало да спечели. Но ако спечелеше, се радваше и държеше като малко дете. Колко умно, че заменил топ за офицер или пък пожертвал пешката, колко изтънчено да отслаби дамския

фланг и по този начин укрепил центъра – всичко, което се бе случило по време на играта се интерпретираше и представяше от другия като доказателство за страхотните му умения.

На втората седмица другият го помоли за заем. Дали не би могъл да плати и неговата сметка? Бил си забравил парите. На следващата сутрин отново го помоли за същото. Не си бил забравил парите вкъщи, както си бил помислил, по-скоро ги бил оставил в джоба на панталон, който бил дал на химическо чистене и който обаче щял да стане готов чак другата седмица. Затова трябвало да го помоли за още по-голям заем, с който да изкара почивните дни. Навярно четиристотин марки били много, но какво ще казал за триста?

Даде му парите. Разгневи се на молбата на другия. Подразни го изражението на лицето му, като молеше за парите и когато ги вземаше. Сякаш с това, че моли за пари и ги получава, всъщност му прави услуга.

Ядосваше се и на себе си, че не знае как да продължи нататък. Дали да продължава да играе с него шах, да се разхождат, да му заема пари и да слуша самохвалните му истории, сред които някой ден ще чуе и за аферата с жена си. Трябваше още повече да се сближи с него.

Писа на чистачката си, сложи писмо за другия в плика и я помоли да го пусне.

Да. Може би трябва да се видим. След няколко седмици ще игват в града ти и бихме

могли да се срещнем. Казваш, че животът ти изглежда различно – покажи ми. Покажи ми работата си, приятелите си и жената в твоя живот, ако има такава. Ние не можем да продължим от там където на времето бяхме спрели. Но може би в твоя живот има място за мен и в моя – за теб, но в самия живот, а не в покрайнините му.

Б.

Той посети другия. Отиде у тях без да го предупреждава или предизвестява и просто позвъни на вратата. Месинговата табелка с имената, звънциите и домофонът блестяха и напълно подхождаха на сецесионния стил на сградата и входа. Името на другия беше най-отдолу. Входната врата беше отворена и след като не видя името му на нито една от вратите на партера, тръгна по стълбите надолу, чийто стъпала, както и подът на входното помещение, бяха от мрамор, а парапетът по стълбището нагоре беше от резбован дъб. Тук беше сутерена, в края от дясната му страна имаше метална врата с надпис „Мазе“. Но в ляво имаше врата на жилище, на която беше изписано неговото име. Той позвъни.

– Госпожо Валтер? – провикна се другият, и след малко: – Идвам веднага! – Измина още малко време.

После другият застана на вратата с размъкнат анцуг и лекъосан потник. От вратата се виждаше приземен прозорец с изглед към

градината, неоправено легло, маса отрупана със съдове, вестници и бутилки, два стола, шкаф и още една отворена врата на тоалетна и баня.

– О – рече другият, излезе в коридора и почти плътно затвори вратата. – Каква изненада.

– Аз просто исках...

– Страхотно, наистина страхотно! Съжалявам, че не мога да ви посрещна както подобава. Тук е прекалено тясно, а горе отдавна не съм оправял. От два месеца съм се настанил в мазето, за да се грижа за костенурките. Обичате ли костенурки?

– Никога не съм...

– Никога не сте се занимавали с костенурки? Дори хората, които ги имат у дома си, не ги познават добре. Как тогава да ги обичат, като не ги познават? Елате с мен! – И го поведе през желязна врата и коридор към парното помещение. – Скоро ще ги пусна навън, но засега си казвам, че е по-добре да съм по-предпазлив. При нас почти не се случва костенурките да имат поколение. На есента, когато старата започна да рови до храстите, последното, за което можех да се сетя, е, че ще заравя яйцата си. Три яйца, сложих ги в парното помещение и от двете се излюпиха костенурчета.

Светлината в това помещение беше слаба. Още преди очите му да свикнат, другият взе лявата му ръка и положи миниатюрна косте-

нурка на дланта му. Почувства непохватните крачета и нежно подраскване и лазене. После я видя – с коруба като на голяма костенурка, със същата набръчкана кожа под главата и с плавно склучените клепащи над старите мъдри очи. Същевременно беше трогателно мъничка, и когато я докосна с пръстите на дясната си ръка усети колко мека е още черупката ѝ.

Другият го наблюдаваше. Беше просто жалък: анцугът висеше под големия му корем, ръцете му бяха плачевно бели и тънки, но изражението му издаваше желание да му се възхищават и да го хвалят.

Дали бе вярно всичко това? Дали другият просто не беше купил малките костенурки? Дали ги продават толкова малки? Да не би иначе да носеше корсет, който да придържа шкембето му? Да не би да живееше в това мазе само и само да посочва елитен адрес и с хубавия си костюм сутрин да тръгва от елитна къща?

Костенурчето в ръката му без малко да го разплаче. Толкова мъничко, а вече толкова старо. Така беззащитно и безпомощно, а вече толкова мъдро. Същевременно се ядоса на другия. Мърлявият му вид, западналото му жилище, самохвалството му, жаждата му за похвали – нима Лиза беше предпочела този нещастник?

НЯКОЛКО ДЕНА ПО-КЪСНО, когато закусваха, другият извади писмото от джоба си и го сложи на масата.

– Получих важно известие. – Прекара ръка по плика. – Ще ме посети известна цигуларка, чието име не мога да спомена, моля да ме разберете. Ще организирам прием за пристигането ѝ. Ще останете ли в града? Мога ли да ви поканя?

Но ставаше въпрос нетолкова за поканата му, колкото до финансовата му подкрепа.

– Ще можете да дойдете. Много хубаво. А мога ли също така да ви помоля за известна помощ заради временното ми затруднение? Работата с един недвижим имот, с която в момента се занимавам, продължи повече, отколкото очаквах. Вследствие на това се получи малко финансов проблем, който обаче не бива да попречи на планирания от мен прием, нали така?

– Колко пари ви трябва? – Погледна към другия, който пак се беше нагласил с костюм, жилетка, вратовръзка и подходящ цвят кърпичка в джобчето. Вратовръзките и кърпичките се сменяха често, костюми имаше два, но черните обувки оставаха едни и същи, винаги безупречно излъскани. Чак сега му направи впечатление. Чак сега си спомни, как при разходките им другият винаги настояваше да вървят по асфалтираната част, за да

не се повредят обувките му. А че се занимава прекалено дълго с недвижим имот, да не би да означава, че е домоуправител на вилата в стил сецесион? Да, щял да му даде пари. Приемът трябвало да му даде възможност да се запознае с приятелите и познатите му. Възможност да го изобличи пред всички тях.

– Знаете ли заведението „Виктор Емануел“ след две улички вляво? Един от най-добрите италиански ресторанти, които съм виждал, а вътрешният салон, който гледа към градината, е специално за частни събирания. Познавам собственика. Не мисля, че ще поиска повече от три хиляди марки за вечеря с двайсет души.

– Вечеря ли? Помислих, че искате да правите прием?

– Да, така си го представям. Ще ме подпомогнете ли финансово?

Още докато кимваше утвърдително, другият започна да планува. Какво трябваше да се сервира. Ако е хубаво времето, дали аперативът да не е в градината, кой да произнесе реч. Кого възнамерява да покани.

При всяка следваща закуска той обсъждаше само това – кого да покани. Лека-полека списъкът с възможните гости, които състави, започна да осветява собствения му живот. Говореше за театъра, който навремето притежавал, за актьори от театъра и киното, все неизвестни, но от време на време някое от имената все пак му прозвучаваше познато. Спо-

мена някакъв полицейски началник, църковен настоятел, един професор и банков началник; някога им бил правил услуги и сигурно щели да дойдат с удоволствие. Какви услуги по-точно? Например помогнал на полицейския началник с важна информация при разследването на някакво отвлечане, професорът и банковият директор пък така и нямало да забележат навреме без неговата намеса, че децата им са се замесили с проблем с наркотици, а църковният настоятел имал затруднения с обета за безбрачие. Също така искал да покани първата и втората дъска от шахматния клуб, където той бил трета дъска. Само част от хората в бизнеса с недвижими имоти, с които понякога имал вземане-даване били на необходимото ниво, но един-двама можел да покажи.

– Що се отнася до задграничните ми контакти, трябва да се въздържа. При тях секретността е най-важна.

След като другият преговори няколко пъти все същите имена, добави:

– А, и синът ми.

– Имате син?

– Почти сме нямали контакти. Сигурно си спомняте как стоеше въпросът с извънбрачните деца навремето? Незаконният баща трябваше да плаща издръжка, но нямаше никакви посещения и съвместно прекарване на ваканциите. Все пак синът ми знае, че съм негов баща. – Той поклати глава. – Страхувам

се обаче, че има някакви предубеждения относно мен. Именно за това би било добре да ме види в собствения ми свят, не мислите ли?

След няколко дни на радостно планиране той стана нервен. Беше получил поредното писмо с датата на пристигането.

– След две седмици, в събота. Заведението е свободно, аз обаче трябва да побързам с поканите. Ами, ако не дойде никой?

– Защо не помолите на поканите за потвърждение?

– Ами да, естествено, нали точно така се постъпва... Само че отговорите могат да бъдат както положителни така и отрицателни. Да напиша ли „В чест на цигуларката... си позволявам да Ви поканя на вечеря в ресторант „Виктор Емануел“ или пък: „По повод гостуването на цигуларката... в града ни имам честта да...“, или да не назовавам имена и да напиша: „Моя стара приятелка и прочута цигуларка гостува в града ни. Имам удоволствието да ви поканя на съвместна вечеря...“, или да променя началото: „Прочута цигуларка и стара моя приятелка...“

– Аз не бих написал името. Мисля, че колкото по-кратка е поканата, толкова по-добре.

Другият се отказа от името, но остави: „Прочута цигуларка и стара моя приятелка“. Две седмици преди уговорената дата поканите бяха пристигнали при получателите. Започнаха дни на очакване на потвърждения или откази.

Наблюдаваше подготвянето, надеждите и

страховете на другия със смесени чувства. Ако искаше да си отмъсти, то тази вечеря беше изгоден случай за това, макар да не знаеше още как точно да го направи. Така че и той самият се надяваше на положителни отговори. Помагаше с пари и съвети. Но същевременно не гледаше с добро око на нищо, свързано с другия, дори и на потвържденията. Другият беше конте, самохвалко, измамник, неудачник. Беше нахълтал в брака му. Вероятно го бе правил и с нечии други бракове, както искаше и пари, може би не само от него.

Една вечер отидоха заедно до ресторант „Виктор Емануел“, за да пробват менюто и обстановката. Гъши пастет, агнешко с царевично пюре и гарнитура, тирамису и към тях – отбрани бели и червени вина. Ястията бяха превъзходни, но другият продължаваше да се притеснява за всичко: да не би пастетът да не е добър? Агнешкото имаше ли достатъчно розмарин? Подходяща ли беше тази гарнитура? Притесняваше се дали ще дойдат всички, дали синът му ще пристигне и с какви впечатления ще остане, дали ще звучи убедително, като прознася речта си, как да направи гостуването на прочутата цигуларка и стара приятелка още по-незабравимо. Дори се изповяда: отнасяло се за жена, с която навремето били много близки. После се сети, че всъщност говори с някогашен съсед на въпросната жена.

– Скоро говорихме за нея, помните ли? Тя е много фина жена, вие не бива да оставате с погрешни впечатления.

ПОВЕЧЕТО ОТКАЗАХА. Потвърдиха само някои от театралните и филмовите среди, църковният настоятел, втората дъска и синът. На мястото на отказалите, другият покани нови. Той не беше особено въодушевен от допълнителните покани; или познаваше хората бегло, или не вярваше да придадат достатъчно голяма тежест на събитието. Колкото повече пречки се появяваха пред желанието му да превърне вечерята в авторитетно събитие, толкова повече се омърлушваше.

– Честно да ви кажа в последно време избягах обществените изяви. Сигурно ви е познато: човек ту се затваря в себе си, ту е открит за околните. Надявам се благодарение на приема да мога да се завърна в обществения живот. Хубаво е, че и вие сте тук. Нали мога да разчитам на това? Един ден, когато отиваше до тоалетната през терасата на кафето, в което закусуваха и играеха шах, мина точно покрай телефона и дочу как другият обяснява на някой за свой стар приятел, някогашен държавен секретар във външно министерство. След което го попита:

– Кой е някогашният секретар, с който сте приятели.

– Вие. Не казахте ли че сте работил в министерството? Човек с вашата класа... знам си аз работата и без да ми казват.

Но пред кого тогава щеше да го zlepостави по време на вечерята? Пред други несретни-

ци, като него самия? Представяше си как на вечерята ще каже, че прочутата цигуларка, която за съжаление е възпрепятствана да дойде, му е някогашна съседка, поради което ѝ е писал по повод радостната среща и тя му отговорила. Била го помолила да отвори и прочете писмото ѝ на вечерята. С това писмо щеше да се подиграе и изложи другия, при това не грубо или дебелашки, а по съвсем невинен начин. „Радвам се, че най-после надеждите ти са се сбъднали. С удоволствие бих отпразнувала този успех с теб и приятелите ти. Знаеш ли, гордея се не само с теб, а и със себе си? Някога, когато никой не се сещаше за теб, аз го правех и не само, а и можех да ти помагам с пари. И ето, сега ти вече го показваш на целия свят!“

Беше напълно сигурен, че точно такава беше помощта от Лиза: пари. Лесно беше да се досети, че преди единайсет години театърът на другия е фалирал. Само трябваше да попита сегашният притежател. Не беше питал за сметката на Лиза в нейната банка. Но от наследството, което тя бе получила след сватбата им, не беше останало почти нищо след смъртта. Когато закриваше банковите ѝ сметки се изненада, защото ако тя бе похарчила парите или пък ги бе дала на децата, той щеше да знае. В първите години, когато се ожениха парите доста биха ги улеснили, но решиха да ги теглят само ако нямат друг изход. Но винаги се намираше такъв и дори скоро започнаха да печелят повече, отколкото харчеха. За-

това и сега беше изненадан. Но точно след смъртта ѝ не му беше до това, да разследва къде са изчезнали петдесетте хиляди марки.

Не написа писмото с което щеше да изобличи другия. Беше си измислил определени реплики, но когато седна да ги запише, почувства, че няма сили за това. Отначало си казваше, че има още много време. После списъкът с очакваните гости започна да обезмисля неговата цел.

Въпросът обаче не беше в липсата на енергия у него. Ревността и гневът му също бяха отслабнали. Да, беше измамен и ограбен. Но Лиза не беше ли си изкупила също вината? Нима през последните години не му беше принадлежала, така, както другият си нямаше и понятие? От какво изобщо имаше той понятие? Беше просто един несретник, създаващ илюзии, и ако преди Лиза не бе се чувствала така зле, той нямаше да има никакви шансове. Беше прекалено мизерен, за да събуди ревност или раздражение.

Взе решение да си тръгне. Първоначално си помисли да отиде да се сбогува с другия в неговата жалка дупка. После реши да го отложи до следващата закуска.

– Днес заминавам.

– Кога се връщате? Остават още само три дена.

– Няма да се върна. Освен това не си искам и парите. Яжте там с тези, които дойдат. Лиза обаче няма да дойде.

– Лиза?

– Лиза. Вашата мургавелка и моя съпруга. Почина миналата есен. Писмата не бяха от нея, а от мен.

Другият сведе глава. Повдигна ръцете си от масата и ги отпусна в скута си, главата и раменете му клюмнаха. Продавачът на вестници мина, остави безмълвно един брой на масата и пак така си го взе. Сервитьорката попита: – Ще искате ли още нещо? – Но не получи отговор. Един кабриолет мина по улицата и спря на забранено място; две жени слязоха, минаха, смеейки се по тротоара и седнаха на една маса по-нататък без да престават да се кикотят. Териерът им душеше от маса на маса, както и краката на другия.

– Как така почина?

– От рак.

– Тежко ли беше?

– Ужасно отслабна, беше толкова слаба, че можех да я нося с едната си ръка. Болките бяха поносими, дори и накрая. Медицината днес е напреднала.

Другият кимна и вдигна поглед.

– Значи, сте чели писмото ми до Лиза?

– Да.

– Искали сте да разкриете какво съм бил за Лиза? Кой съм всъщност? Искали сте да си отмъстите?

– Нещо такова.

– И? Сега разбрахте ли? – След като не получи отговор, продължи: – Отмъщението се

обезмисля, понеже така или иначе съм несретник. Нали така? Един фукльо, който се перчи с миналите времена, сякаш в тях всичко е било розово, сякаш в тях е нямало нито фалит нито затвор. Как, нима не знаехте? Е, сега го научихте.

– Защо?

– На втория процес жена ви плати дълговете ми и на адвоката, но с гаранцията от първия не можах да се справя. Опитах се да спася театъра си.

– За толкова...

– ...нещо не се влиза в затвора? Напротив, влиза се, когато човек се държи, сякаш всичко е наред, сякаш разполага с много пари, а в същото време няма и пукната пара, сякаш притежава договори, а всъщност отдавна никой не се е интересувал от него, сякаш има обещанията на актьори, които никога не е виждал дори. Но вече знаете за всичко това. Нали ми писахте, че доукрасявам нещата. Да, наистина. Правя ги по-красиви, отколкото са. Мога го, защото виждам красотата в тях, която вие не виждате.

Другият се изправи.

– Да знаете само колко ми е мъчно за Лиза. – Погледна предизвикателно. – За вас не ми е мъчно. Искам да ви кажа и още нещо. Лиза остана при вас, защото ви обичаше, дори в лошите ви дни повече, отколкото мен в добрите ни. Не ме питайте защо мисля така? С мен обаче беше щастлива. И ще ви кажа защо.

Просто защото съм пропаднал, несретник, фуклю. Защото не съм чудовището с мрачно настроение, изтъкано от морал и трудолюбие, каквото сте вие. Защото аз внасям повече красота. Вие виждате само онова, което ви поднасят, но не и какво се крие под него. – Той стана. – Би трябвало да го забележа. Писмата ви звучаха така навъсено, както сте навъсен и вие. А аз просто си ги доукрасих – засмя се той. – Всичко хубаво.

14

ТРЪГНА СИ. У дома зад вратата лежах писма, които пощальонът бе напускал през процепа, както и съобщения за пратки за получаване. Чистачката не беше идвала повече, след първия път, когато я помоли да му препрати пощата. Не беше изхвърлила и боклука, който той след разчистването в кухнята бе забравил в коридора на тръгване. Сега стълбището и антрето воняха. Любимите цветя на Лиза, за които той се грижеше в нейна памет, се бяха превърнали в изсъхнали, сбръчкани вейки върху напуканата почва.

Веднага се захвана за работа. Изхвърли боклука и цветята, почисти кухнята, размрази хладилника и го изми, мина с прахосмукачка дневната и спалнята, застла леглото и пусна прането. Взе от пощата тези пратки, които все още не бяха върнати, напазарува и разгледа с

какво ще трябва да се занимае в следващите дни и седмици в градината.

Привечер беше готов. Беше станало късно, когато извади последното пране от пералнята и го простря, беше полунощ. Остана доволен. Беше затворил неприятна страница от живота си. Беше сложил къщата си в ред. На сутринта отново щеше да започне да живее живота си.

Но на следващата сутрин се събуди със същото чувство, което изпитваше и преди да замине. Слънцето грееше, птичките чуруликаха, през прозореца нахлуваше нежен повеи, а чаршафите ухаеха свежо. Беше щастлив, докато отново не си спомни: писмата, цялата история, ревността си, яда си и цялата досада. Не, изобщо не беше приключил. Не беше стигнал до никъде, нито ниско долу, откъдето наново да започне, нито до стария живот или пък до нов. Предишният му живот бе живот с Лиза, дори след смъртта ѝ, след като беше научил за връзката ѝ, и като започна ревнува. С акцията си срещу другия бе загубил Лиза. Беше му станала чужда, както му беше чужд и другият, просто един елемент от един сбор от любов, ревност, разследване и отмъщение, което му беше дошло в повече. Тук тя бе лежала до него и дори след смъртта ѝ, си я спомняше така живо, че понякога му се струваше, че само трябва да протегне ръка и ще я докосне. Сега обаче леглото бе празно.

Захвана се с работа в градината. Окоси тревата, подрязваше, оплеви и прекопа, купи и засади нови цветя и забеляза, че трябва да се подменят дъските на пейката под брезата и да се боядиса оградата откъм улицата. Два дни се занимаваше с градината и видя, че може да прекара още три, четири, пет дена с това. Но още на втория ден разбра, че с оправянето на лехите, розите или чимшира с гребло, мотика и ножица, няма да сложи ред и в живота си.

Спря да вярва, че след като е паднал на земята, ще може отново да тръгне нагоре. Тази картина му беше ясна, но винаги си бе представял, че падането и съвземането ще е безболезнено и безтегловно. Падането обаче можеше да е съвсем различно. Можеше да го запрати на земята и да го остави да лежи там с изпотрошени крайници и разбит череп.

На третия ден престана с градинската работа. Беше към обяд; разчисти боите и четките и окачи табела „Пази се от боята!“ на недовършената ограда. Погледна разписанието на транспорта към южния град. Трябваше да побърза. Приемът трябваше да започне в седем часа; другият го бе повтарял достатъчно често, както и в последното писмо до Лиза, което лежеше в пощата.

Когато седна във влака, се запита дали не е по-добре да слезе на следващата спирка и да се върне, а когато пристигна, си помисли, дали да не отиде направо в хотела, да прекара ден-два в града и просто да се наслади на хубости-

те тук. Но адресът, който беше дал в таксито, беше на ресторант „Виктор Емануел“, така че слезе там и тръгна към залата до градината. Вратите към градината бяха отворени и гостите седяха отпред по двама, по трима с чаши и чинийки в ръце, а другият обикаляше от група на група. Тъмен копринен костюм, тъмна риза, подходящи вратовръзка и кърпичка в джобчето, познатите черни обувки, хубава черна коса, оживено изражение на лицето, движенията леки и уверени – той беше звездата. Дали костюмът беше взет под наем? Дали си беше боядисал косата? С корсет ли се беше пристегнал или си гълташе корема? Докато се питаше и сам се опитваше да си глътне корема, другият го забеляза и се насочи към него.

– Колко хубаво, че сте дошли!

Другият го разведе наоколо и го представи като бивш държавен секретар. „След като аз съм бивш държавен секретар, кой ли можеше да стои зад църковния настоятел и зад артистите?“ Кой ли се криеше зад плахо усмихнатите колеги от сектора с недвижимите имоти и зад шумните жени от модния бранш? Втората дъска беше истински – пенсионер, някога карал камион, което си проличаваше от движенията на ръцете държали тежкия волан по завоите, който разказваше истории за успехите си в шаха. Истински беше и синът, около трийсетгодишен телевизионен техник, кой-

то с интерес и леко учудване наблюдаваше баща си и гостите.

Другият беше съвършен домакин. Ако видеше, че някой е с празна чаша или чиния, че някой стои без компания или разговорът не върви, веднага викаше сервитьорите, заговаряше самотниците и така прегрупираше хората, че на всеки да му е приятно да говори с другите. След половин час градината се изпълни с разговори и смях.

Когато се стъмни, другият покани гостите да влязат вътре. От малките масички беше направена голяма обща маса. Другият посочи място на всекиго, самият той зае горния край, до себе си отдясно настани господин държавния секретар в пенсия, отляво църковния настоятел и до всеки от тях, по дължината на масата по една дама от модния бранш. Когато всички бяха седнали, той се изправи. Гостите забелязаха това и се възцари тишина.

– Поканих всички вас, защото исках да отпразнуваме заедно посещението на една стара моя приятелка. Те няма да дойде. Споминала се е. Вечерята се превръща от посрещане в сбогуване. Това не означава, че не бива да сме радостни. Аз самият много се радвам, че всички вие сте дошли, приятелите ми, синът ми, съпругът на Лиза. – Другият положи ръка върху рамото му. – Така не се налага сам да се сбогувам с Лиза. Не се налага да тъгувам за Лиза, която беше една радостна жена.

Беше ли жена му радостна? Отново се надигна вълна от ревност. Не му се искаше тя да е била радостна с другия, а с него не, да е била по-радостна с другия, отколкото с него. Спомни си как Лиза сияеше, смееше се, беше щастлива, искаше да го зарази със щастие то си, изпитано заради децата, музиката или градината. Радостна ли?

Другият започна да разказва за майсторството на Лиза на цигулката, за богатия ѝ репертоар и интерпретации, също така я повиши от втора цигулка на първи пулт в солистка. После разказа как я е слушал да свири в Милано първата вариация на Адажио за цигулков оркестър опус 76, номер 3 на Йозеф Хайдн. Той разказваше така, като че слушаше как цигулката ѝ танцува игриво и същевременно въздържано, в тон с плавното възвисяване и снижаване, с които започваше мелодията. Сякаш придружава снижаващата се мелодия с някое ридание, преди отново да се осмели да се възвиси с фин замах. После мелодията тръгва с нов устрем, отново се извишава и спуска плавно, възискателно се усилва, гордо се задържа на един акорд, като на някоя тераса, сетне заслиза по широкото стълбище към красива градина изпълнена със спокойно достолепие, докато най-сетне благодарна и грациозно се сбогува с кимване. А цигулката на Лиза отново започва танц нагоре и надолу, уверено и настойчиво пристъпва многократно, за да изтъкне повелителността, пре-

ди да направи реверанс пред гордостта, с която мелодията изпълва терасата, и достолепието, с което се спуска по стълбите – въпреки цялата динамичност на вариацията. При повторението обаче тя, дръзко отскача нагоре към терасния акорд, още преди мелодията да го е достигнала – сякаш обзета от непокорност.

Другият замълча. Да не би да беше чул това изпълнение вечерта преди да се срещнат? На дългите турнета винаги имаше и концерти на струнния квартет, в които концертмайсторът беше канил Лиза заедно с виолистката и челиста на оркестъра. Тогава ли я беше видял и се бе влюбил в нея? Беше се влюбил в нея, понеже тя, фината жена, беше свирила с такава сила, бистрота и страст, че и на него му се прииска да прихване нещо от нея. Да, така свиреше тя. Когато вече се познаваха отскоро, той също го бе забелязал. После не обръщаше внимание. После Лиза просто стана неговата жена, която свиреше втора цигулка първи пулт и често вечер не можеше да е с него, колкото и да имаше нужда от нея и въпреки че не печелеше кой знае колко.

Другият не я беше повишил в солистка. Той беше забелязал каква прекрасна цигуларка е. Дали беше солистка, първа или втора цигулка, дали беше повече или по-малко успешна, дали успехите са ѝ големи или не толкова – това съвсем нямаше значение. Той не просто говореше красиво, а намираше красотата там където другите не я виждаха и подминаваха,

и използваше тези средства, за да изрази възторга си, които използваха и другите, когато показваха възхищението си. Ако другите под „прочута цигуларка“ разбираха „прекрасна цигуларка“, защо да не говори за прекрасната цигуларка като за прочута? Подобно беше и виждането му към самия себе си като „авариен служител“, играч на поло или собственик на награждаван доберман. Може би беше кадърен във всичко това. Защото красотата, която възхваляваше, съдържаше и съвсем чиста истина; все пак той не говореше за изявите на Лиза като солистка – въпреки че за гостите неговите възхвали звучаха точно така и никой не се беше усъмнил – а за едно изпълнение, в което по изключение втората цигулка играеше решителна, запомняща се, бляскава роля.

Радостта на Лиза също беше истинска. Тя не е била радостна само с другия, а с него не. Не е била по-радостна с другия, отколкото с него. Лиза беше раздавала и вземала по всевъзможни начини радост, беше радвала хората. Радостта, която бе дарявала на него, не беше по-малка, а тъкмо такава, че да докосне тежката му неприветлива душа. Не го беше лишила от нищо. Беше му дала всичко, което той бе способен да вземе.

Другият завърши речта и вдигна чашата си. Синът му се изправи, станаха и останалите, всички отпиха в името на Лиза. По-късно синът държи кратка реч за баща си. Изказа се

и църковният настоятел: за Света Елисавета Унгарска и Света Елисавета Португалска, която сдобрила сина и мъжа си. Той беше пил повечко за кратко време и се объркваше. Една актриса взе думата и заговори за жените в изкуството, след няколко думи отиде на музиката и театъра и след още няколко към себе си. Втората дъска се надигна, удари звучно с вилица по чашата си и преплетено помоли за внимание. Не бил човек на големите приказки, но когато довършел откритието си с дамската пешка, над което работел дълги години, щял да нарече откритието „Лиза“.

Празнуваха до късно през нощта. След като се сбогува с всички, се отпрати по пустите улици към гарата. Там изчака на перона, докато дойде първият влак за вкъщи. Когато влакът остави града зад себе си, започна да се развиделява. Мислеше си за следващата сутрин вкъщи. Щеше да се събуди, да погледне към слънцето, да послуша птиците, да почувства полъха на ветреца, да си спомни за всичко, и всичко щеше да е наред.